

MÓRA FERENC TÁJSZAVAI

PÉTER LÁSZLÓ

Írónk születésének századik évfordulója alkalmával MARTINKÓ ANDRÁS vetette föl a Móra-szótár elkészítését (Nyr. CIII, 325). Ekkor már készen volt BENKŐ LÁSZLÓ „röpszótára” Móra néhány kiválasztott könyvéből, de csak később tette közzé (Nyr. CVI, 51). Ez a kis ízelítő — ha másra nem — arra mindenképpen jó volt, hogy megerősítse MARTINKÓ javaslatát: kívánatos lenne Móra nyelvének szótári földolgozása. Ha mi, szegediek, Móra-kutatók, indítványoztuk volna, elfogultsággal volnánk vádolhatók. Martinkóról ezt senki nem állíthatja. Amint GOMBÓCZ ZOLTÁN-ról vagy BÁRCZI GÉZÁRól sem, holott mindketten Mórát tartották a magyarul legjobban tudó írónak (SKM 1979. 1).

Móra nyelv művészetének egyik s bizonyára nem véletlen összetevője népnyelvi ihletettsége. Szülővárosában a leggyakrabban — legbüszkébben — idézett Móra-vallomás ez: „Engem Félegyháza tett íróvá... a magyar nyelvem is Félegyháza adta...” (11:383)*

A Móra-szótárnak éppen ezt az utóbbi állítást kellene hitelesítenie és pontosabbá tennie. Mit kapott Móra a félegyházi nyelvjárástól? Mit adott hozzá tanulmányaiból, olvasmányaiból, és mit szívott magába életművének színhelyén, Szegeden? Ezt a három réteget tanulságos lesz szétválasztani. Ám ehhez az szükséges, hogy a Móra-szótár készítői folyton kezük ügyében tartsák a nyelvjáráskutatás eddig föltárt félegyházi — és környéki — tájszóanyagát (az MTSZ. és az ÜMTSZ. eddig megjelent első kötetén kívül a BENKŐ—LÖRINCZE nyelvjárási bibliográfiájában megadott folyóirat-közleményeket is!), BÁLINT SÁNDOR Szegedi szótárát, valamint Móra István műveit is, amelyek ellenőrzési lehetőséget kínálnak, mert számos jel figyelmeztet, hogy a két Móra nyelvben azonosságok találhatók. S ezek az azonosságok nyilvánvalóan szintén a félegyházi népnyelvben gyökereznek.

* Az idézés módja azonos a hasonló tárgyú két korábbi közleményemben (Jegyzetek Móra nyelvéről. Nyr. CIII, 310—325. — Móra Ferenc stílusához. Nyr. CVI, 160—175.) alkalmazott rövidítésekkel. Tehát az első számjegy az összegyűjtött művek kötetére, a kettőspont utáni pedig lapszámára utal. A kötetek számai: 1. Véreim. — Parasztjaim. 1958. 2. Sokféle. — Egy cár, akit várnak. 1958. 3. Napok, holdak, elmúlt csillagok. — Elkallódott riportok. 1958. 4. Beszélgetés a ferde toronnyal. — Túl a palánkon. 1959. 5. Georgikon. — Nádi hegedű. 1959. 6. A vadember és családja. — Göröngykeresés. 7. A fele sem tudomány. — Utazás a földalatti Magyarországon. 1960. 8. Négy apának egy leánya. (A festő halála.) — Hannibál föltámasztása. 1960. 9. Szilánkok. 1961. 10. Aranykoporsó. 1961. 11. [A] Daru utcáról a Móra Ferenc utcáig. 1962. 12. Szegedi tulipán[t]os láda. 1964. 13. Memento. 1967. 14. Ének a búzamezőkről. 1978. — A Móra műveiből vett szavak és nyelvi jelenségek egy része megtalálható DONGÓ ORBÁN munkájában (A kiskunfélegyházi nyelvjárárs. Szeged, 1911. 11., 15—19., 25., 43.) A kettő hitelesíti egymást.

Móra Ferenc kissé még BÁLINT SÁNDORT is megtévesztette. Szegedi szótárába fölvette Móra szavait is, anélkül, hogy körültekintőbben vizsgálta volna, vajon a Móra használta szó él-e a szegedi népnyelvben, avagy Móra a félegyházi nyelvjárásból hozta magával. Minthogy több ilyen szót gyanúba vehetünk, a Szegedi szótár Mórától idézett szavait mindig kritikával kell fogadnunk.

1.

Ahogy BENKŐ LÁSZLÓ röpszótárához is van helyesbítő szándékú észrevételem. A *csentres* szót ő is, BÁLINT SÁNDOR is Mórának Ének a búzamezőkről című regényéből emelte ki. BÁLINT SÁNDOR a szegedi *cseentrös* közlése után megjegyezte: „hibás *csentres* alakban Móra, Én.” Dehogy hibás! Móra a félegyházi változatot közölte (*cseentrös*), nem pedig a szegedit. Egyébként jómagam *csentres* változatát ismerem édesanyámtól (Veprőd, Bács-Bodrog m.), és nem egyszerűen ’konyhai edény’, hanem ’mosatlan edény’ jelentésben (vö. ÚMTSZ. 809).

Nem értek egyet BENKŐ LÁSZLÓVAL az *előget* jelentésének értelmezésében; példamondatából világosan kitűnik, hogy nem ’eltakar, elföd’, hanem ’elébe lóg’ (a szem elé) a jelentése. A *felhőzik* sem ’szégyenkezve félrehúzódik’, hanem ’gondba esik, tart valamitől’. A *fityfirtty* nem ’apró, élénk, fürge gyerek’, hanem ’valakinek a küldönce, jobb keze’. A *frugális* valóban ’mértékletes, szerény’ jelentésű, de Móra itt kifogástalan nyelvtudással és kitűnő írói leleménnyel belesúríti a jelentésébe az etimológiai értelmét is: ti. a *frugális* *koszt* főként narancsból, gyümölcsből (*frux*, *frugis*) állott. A *kantáros* címszavában BENKŐ megjegyzi: „(Móra példájával)”. Hozzátenném: is. Ebben az esetben ugyanis BÁLINT SÁNDOR szegedi példamondatot ad, Mórára többetként hivatkozik. A *kidülőz* címszavában azonban valószínűleg BÁLINT SÁNDORNak is csak Mórától volt adata: ez tehát éppen az az eset, amikor további kutatásra lesz szükség, vajon Móra a félegyházi vagy a szegedi nyelvjárásból vette-e a szót, vagy netán saját leleménye?

BENKŐ szótárában rövid *ü*-vel szerepel a *küszent*, s ugyanígy a példamondatában is. Nem ő tehet róla, de ez így hibás. Helyesen: *küszent*. A hiba magyarázata, hogy a korabeli újságok nyomdáinak betűkészletében nemigen volt hosszú *í*; *ú*; *ü*, s az első, hírlapi közlés rövid *ü*-je kiadásról kiadásra vándorolt tovább, mert a kötetek szerkesztőinek nem volt elégséges nyelvérzékük, nem ismerték a tájnyelvet, ezért nem merték kijavítani. (A Szegedi szótárban természetesen helyesen szerepel.) A címszóban érzékeltetni lehetett volna, hogy Móra itteni használatában e szónak enyhén gúnyos árnyalata van: a szegedi Közművelődési Palota előtt ugyanis Szókratész és Homérosz szobra áll; ezeket hiszi, nevezi a korabeli szegedi és tanyai nép (amely az előtte levő téren, a *makai piacon* összeverődik) szenteknek. Ugyanígy nem *pice*, hanem *pice* a helyes.

A *leffeg* jelentése sem ’lomhán jár’, hanem — kutyáról lévén szó — egybesúríti több cselekményt: ’a füle le-föl jár, a nyelve kilóg és liheg’.

Nagyon érdekes a *markoláb*: ez a képzeleti lény a gyermekijesztőkből való („vigyen el a markoláb!”). Móra gyakran emlegette, s nem véletlenül: mint DIÓ-SZEGI VILMOS kimutatta, ez jellegzetesen palóc és jász néphagyomány; Szegedre és a szegedi tájra is ők hozták magukkal (Népi kultúra — népi társadalom. Bp., 1968. 1: 229).

A *patronázs* ('segélyszervezet') nem azonos a *patrontással*, amelyet BENKŐ a Szegedi szótár idézésével összekapcsol vele ('gyalogos polgárőrség viselete'). BÁLINT SÁNDOR értelmezése is félreérthető. A *patrontás* ui. nem viselet, hanem csak viseleti darab: löportartó (Patron-Tasche). KÁLMÁNY LAJOS népköltési gyűjteményéből idéztem rá több példát (Nyr. LXXII, 131).

A *tökszárduda* megint olyan szó lehet, amelyet BÁLINT SÁNDOR is csak Mórától ismert, ám ő máshonnan idézi, mint BENKŐ, tehát Mórától két előfordulást is föl tudunk mutatni, de más szegedi adatunk nincs. Gyanús tehát, hogy ez is félegyházi, nem pedig szegedi.

2.

A magam szerény gyűjtése is csak kalászkaparék, szemelgetés, de alkalmas néhány tájszófajta jellemzésére, s ezzel talán a majdani Móra-szótár készítőinek kezére járhatok. A tájszavak hagyományosan számon tartott három válfajának megfelelően sorolom elő példáimat. Takarékoságból lemondok a példamondatokról.

1. Alak szerinti tájszavak

acel (7: 429) acél; *acskó* (8: 127, 11: 653, 14: 54) zacskó (idetartozik a hibás olvasatú *ucski* — 11: 178 — is; helyesen ez is *acskó!*); *aggóskodik* (14: 371) aggodalmaskodik; *állá kapcája* (14: 239) állkapcsa; *állom* (1: 268, 14: 41) állam; *arasztos* (14: 119) araszos; *atrec* (14: 336) adressz, cím; *ákovita* (5: 40) aquavita, pálinka; *átvádol* (7: 428) átmegy, átpártol; *belterhes* (1: 288) belterjes; *bokrétolás* (7: 368) cihelődés: mindenki veszi a maga cókmojkját (a német *Proprietät*-től előbb *poprétolás* lett, majd népetimológiásan *bokrétolás*); *burkok* (14: 82), *búrokok* (8: 129) búrok: inetimologikus bővüléssel, nevezetesen a többesszámú alakot egyesszámúnak érezték; *búzeum* (7: 437) múzeum; *cigarettlizik* (14: 93) cigarettázik; *csippent* (14: 87) csipog; *csont-tubarózsa* (6: 437) csonttuberkulózis: Hajnal Matyika édesanyja már ettől megnyugodott: „Amelyik betegségnek ilyen szép virágneve van, arra bizonyosan van orvosság” (uo.). (A *tubarózsa* és a *tuberkulózis* hangulati összefüggéséről már KOSZTOLÁNYI érdekes észrevételeket tett: *Nyelv és lélek*. 1971. 111.) *Csöndér* (14: 13) csendőr; *dilektor* (7: 438) direktor; *egzáment* (14: 59) egzámen, examen, vizsga; *eleventen* (14: 329) elevenen; *fékető* (11: 59, 14: 96, 165, 361) főkötő; *fekő* (14: 220) fekvőbeteg, gyermekágyas asszony; *fényiparos* (11: 155) fémpiparos; *fémszóró* (11: 156) fényszóró; *fódott* (*mögfódott* 14: 149) megfoltozott; *földúzta magát* (14: 67) fölhúzta magát; *ganéj* (*lóganéjjal* 14: 296) gané; *gyámol* (14: 186) gyám (elvonás a *gyámolít* igéből); *gyiák* (1: 101) diák; *gyugacs* (14: 17) dugasz; *haskó* (14: 209) has, hasika, hasacska (kicsinyítőképzővel); *heptike* (1: 39) hektika, tüdőbaj; *feneroszpora* (14: 46) peronoszpora; *fölcihegtek* (14: 238) fölvihogtak, fölnevettek (hangutánzó); *hálál* (14: 31, 150) hál; *indzsellér* (14: 130) ingénieur, mérnök; *igazkolódik* (14: 47) igazodik, elhelyezkedik (a *lócán*); *ispita* (1: 39) kórház; elvonás az *ispitál* (*ispotály*) alakból; *spitál* változatát is használja (14: 82). (Az *ispita* nem fordul elő a SzegSz-ban, de összetételben (*inspitainspektor*) igen, 1813-ból.) *Kalóz* (1: 40) kalauz; *kám* (14: 34, 36, 188) kán; *kimeriget* (14: 314) kimerítget; *koha* (7: 429) kova; *komenista* (14: 162, 165) kommunista; *komenizmus* (14: 50) *kominizmus* (14: 52) kommunizmus; *konstetál* (14: 39) konstatál; *koslebálók* (1: 9) konskribálók, összeírók; *kriptály* (7: 274, 282)

kripta (elvonás a szó birtokos személyragos *kriptája* alakjából); *kukorít* (14: 62) kukorékol; *leform* (*birtokleformtörvény* 1: 163) reform; *lepkény* (8: 53, 11: 289) lepke (szintén elvonás a birtokos személyragos *lepkéje* ~ *lepkénye* alakból); *lekrám* (7: 77) reklám; *lekvirálók* (1: 326) rekvirálók; *loppal jön* (14: 224) lopva, észrevétlen; *loretomi* (14: 174) loretoi (litánia); *maradvám*, *maradvánk* (2: 170, 6: 236, 9: 501, 11: 474) maradványaim, maradványaink; közkeletűbben: maradékaink 'ivadék, utód' jelentésben; *mereszkedik* (14: 20) merészkedik; *mérnek* (6: 418, 7: 274) mérnök; *meszet* (14: 192) mész (a tárgyragos alakból önállósult; az új szó tárgyesete *meszetőt*); *makkfa* (14: 39) mappa, térkép; *muszajítva* (14: 134) muszájítva, kényszerből; *napacel* (6: 418, 7: 274) napacél, azaz fémtükör; *nemzetföltartó elem* (14: 348) nemzetföntartó elem (ti. a Horthy-korszak demagóg kiscsapatpolitikája szerint a parasztiság). (Nem lehetetlen, hogy ez a torzítás Móra leleménye: fricska a rendszer frázisos népmámítóinak.) *Nevetgérőzik* (14: 151, 294) nevetgél; *odaserdült* (14: 299) odafordult; *okvetetlenül* (14: 118, 185) okvetlenül; *onokatestvér* (14: 25) unokatestvér; *orvas* (1: 132) orvos. (A „főorvos” — az *alorvos* analógiájára — *főlorvos* — 1: 39.) *Ögyvez* (5: 60, 14: 125) özvegy. (Hangátvetéses alak, mint a BENKŐ közölte *üdvégy*, *ügyvéd* is.) *Ősök* (7: 450) ősök (vö. *burkok*, *bürokok*). *Paléta* (14: 30) spaletta, spaléta; *pedinter* (2: 302), *pedintör* (14: 263) szolgál; a *Bediente* többszámából (*Bedienter*) a magyarban egyszám lett; *petlóreum* (1: 26) petróleum. (A Nyr. CVI, 168. lapján idéztem, hogyan lett ennek a kicsinyítőképzős alakjából *petróleumocska* > *petrómocska* > *petrómacska* > *pétermacska*!) *Prómétás* (5: 57) valószínűleg Prométeuszról; *ri* (14: 349) sír: *rögtönözés* (1: 134, 14: 232) röntgenezés; *sereg* (14: 210) sűrög; *sutu* (14: 156) sajtó, prés; *sutulás* (14: 156, 327) sajtolás, préselés; *szavalat* (11: 33), *rá köllött szaválnom* (14: 139) szavazat, rá kellett szavaznom; *szék* (14: 116) szik; *szeleverdi* (14: 95) szeleburdi, szeles; *tanált* (14: 290) talált; *tepedt* (14: 303) töppedt, túlért; *tergyett* (14: 332), *széttergyedt* (14: 216) kövér, meghízott; *talmács* (14: 35) tolmács; *tetj* (1: 364) tető; *tapaszt* (14: 56) tapaszt, tapasztás (tárgyesete *tapasztot*, vö. *meszet*); *torokgyék* (11: 399) torokgyik; *türedelmes* (14: 195) türelmes; *vagyom* (5: 53) vagyon; *vajz* (7: 382, 385) váz, azaz csontváz. (Ennek hangtani képződéséről, az inetimologikus *j* keletkezéséről HORGER külön cikket írt: MNy. XXV, 104.) *Viaszk* (14: 234), *viack* (4: 162) viasz; *viaszkos* (14: 112), *elviaszkosodott* (14: 232), *oltóviaszkos* (14: 307) viaszos, elviaszkosodott, oltóviaszkos; *vilencia* (14: 56) violencia, erőszak; *világbirkos* (1: 298), *világbajmok* (1: 299) birkózó világ-bajnok; *vízözöm* (14: 302) vízözön; *vizslog* (14: 96, 299) vizsgáldók.

2. Jelentésbeli tájszavak

(*Bőrszivar* (14: 50) szivar (lehet, hogy ezt a szót Erdélyben kedvelte meg Móra, mert sem a szegedi, sem a félegyházi népnelv nem látszik ismerni); *cifrasági találmány* (5: 50, 14: 45) műszer, dísz tárgy, „szerkentyű”, amely a nép számára szokatlan, ismeretlen; *cigánybolha* (14: 302) szikra; *cigányhiten* (14: 227) vadházasságban; *cigánykodó* (14: 243) alkudozó, kicsinyes; *csiribiri* (1: 78) csip-csup, semmire való (ember); *csudám* (4: 12) csodálkozásom; ebben a kifejezésben: *nem fog* (hibásan „javítva”: *fogy*) *rajta csudám*. Csak a kiskunsági népnelvből és a két Móra, István és Ferenc írásaiból ismerte ezt PROHÁSZKA JÁNOS (Nyr. LXXVI, 66), és így „fordította le” köznyelvre: 'csodálkozásom föl se tudja fogni'. *Diéta* (14: 47) csoportokban való beszélgetés (nyilván a rendi országgyűlés emlékeként; a SzegSz. szerint *déta*); *elméje* (1: 236) emlője; *erkölcsös állat* (14: 366) makrancos (ló); *érvényös* (1: 132) hatásos

(„hátha nem lösz érvényös az az olcsó por”); *fahitű* (14: 113) hitetlen; *famagos* (5: 43) faiskola (ahol magról természetik a facsemetét); *fazekas* (14: 96) fazéktartó állvány; *föltételösen* (4: 180) nem átvitt, hanem konkrét értelmében fogta föl a nép: „Tud-e írást? Csak föltételösen. Hát csak tögye föl, bátya. Ti. a pápaszemet. Azt tételözi föl az ilyen szép beszédű, öreg magyar, ha olvasni akar.”; *Halomás* (1: 244, 6: 509, 14: 99) elhalálozás; *harangozópénz* (14: 112) temetéskor a harangozásért járó fizetség; *hazafi* (1: 203, 4: 310, 11: 113, 334) Félegyházán különleges, jellemző jelentést kapott: „Aki nagy hazafi, az részeges, káromkodós, munkakerülő, garázda ember.” — „Ez a tájnyelvi hazafiság alighanem a régi világbeli követválasztások maradványa, amikor a kortesek győzték legjobban gégével a hazafias lelkesedést.”; *Hordógurigató hang* (14: 122) italos, rekedtes; *hullám* (4: 140, 6: 249, 270, 7: 332, 385) hulla; *istenkedő* (14: 219) vallásos, folyton Istenre hivatkozó; *kapitányvíz* (13: 372, 14: 310) tűz ellen a házban tartott hordó víz; *kékje* (14: 228) ütésnyom a testen; *keresztülszalma* (14: 100) akadály, gáncs; *nyelvcsaplár* (14: 227) nyelves, szószátyár; *nyesedék* (11: 492) munka közben levágott, lehullott bőrdarab (szűcs műszó); *nyomas ember* (14: 258) nyomos, aki nyomon beszél, szavahihető; *ősgyűlés* (14: 344) politikai jelölő gyűlés a Ferenc József-i korszakban (SzegSz.); *összekaronkozik* (14: 176) karonfogja; *pecsét* (11: 399): „A vörhenyt mifelénk pecsétnek hívták...” *Pimpimparé* (14: 297) pitypang; *poltúrás malac* (14: 131) hitvány, olcsó; *riktírozza* (14: 112) igazítsa, igazgassa; *Szent Antal tüze* (11: 351) orbánc (vö. KOVALOVSKY MIKLÓS: Nyr. LXXVII, 137); *szögrehúzó* (7: 195): „Kiskun ember, Holló Béla barátom, Félegyháza volt polgármestere szokta így hívni azt, akire mások azt mondják, hogy a kákán is csomót keres.” *Szőrmók* (14: 351) szőrös, szakállas; *tartományos* (5: 252, 7: 311, 14: 241) akitől tartani lehet; *tehetsége van hozzá* (14: 232) tehetősége, azaz pénze; *a telek lábában* (12: 292) a telek végében; *templompribék* (8: 202, 11: 399) templomos, mindig a templomot bújó; *tortúró* (14: 237) a halotti toron fogyasztani szokott erős túró; *trancsérház* (14: 34) kórház (katonai műszó); *utcacifra* (14: 117) rosszlány, lotyó; *vacsoravesztő pille* (14: 359) a gyertya, lámpa körül röpködő kis esti lepke; *vázlat* (13: 648) csontváz; újabb fejlemény a *vajz* és a *hullám* után; Móra is csak 1930-ban hallotta először. *Vízibubák* (6: 401): „Andrásék így hívták a regattistákat.” (Vö. TÖMÖRKÉNY: Nyr. XXXVII, 40.)

3. Tulajdonképpeni tájszavak

Akcis (14: 49) városi szeszadó (accisa); *láz* (4: 140, 9: 477, 11: 400) madárijesztő; a szegedi népnyelvből már kiveszett, pedig Dugonics még használta (SzegSz.). Az Ének a búzamezőkről két helyén (14: 154, 349) *váz* áll ’madárijesztő’ jelentésben, de ez nyilvánvaló sajtóhiba *láz* helyett. Egyébként a ’febris’ jelentésű *láz* Félegyházán *forróság* (9: 477, 11: 400, 14: 70) volt, ezért a homonímia ellenére sem téveszthették össze a kettőt. *Alítom* (14: 48) vélem; *átcaplat* (14: 226) átballag (hangutánzó); *bagolyüődő* (14: 109) aszalt alma; *bal körmű* (14: 174) rosszféle; *bába bukra* (11: 307) szivárvány; *bákó* (14: 78, 91) lassú, mamlasz, halvérű; *betaslog* (14: 47) beballag (szintén hangutánzó); *betyárlányféle* (14: 297) rosszféle; *bezzegje* (14: 61) (a zárnak a) billentyűje; *bo ترامoskodunk* (14: 155); talán sajtóhiba *batramoskodunk* (SzegSz.) helyett: sötétben járunk-kelünk, tapogatózunk; *bodobács* (7: 71) katonabogár; *bórembukk* (1: 135) kisgyerek; *burukkoltak* (14: 24) hangutánzó szó a galambok hangjáról; *butyros* (14: 365) batyús; *citkesedett* (14: 32) illeszkedett be; *citek*, *citők* (SzegSz.) íz, ízület; *citők föld* csücskösen, háromszögszerűen illeszkedő földdarab.

Az ÚMTSz. is csak a SzegSz.-ből ismeri, valószínű tehát, hogy Móra is a szegedi tanyavilágban tanulta meg, nem hozhatta Félegyházáról. Az igei változat pedig minden bizonnyal az ő alkotása, továbbképzése. *Csadaria* (14: 86) sodorta; *csakán* (11: 306) vezető, vezér; *csausz* (14: 119) rosszcsont; *csávás* (14: 195, 332) moslékos vödör; *csiszlík* (1: 56) kontár; *csosza* (14: 77) rossz lábú, csoszogós; *csörtögés* (14: 11), *csörtögött* (14: 74) zajjal jár, tesz-vesz; ilyen zaj; *cubálkodás* (7: 435) hurcolkodás; *darvadozik* (6: 93): „senki se tudja, miféle szó ez” — így Móra. Tömörkénytől terjedt el az irodalomban ez a szegedi tájszó a sötétben való beszélgetés kifejezésére. Juhász Gyula is szívesen használta. Magyarázatával MÉSZÖLY GEDEON foglalkozott (Juhász Gyula *darvadozása* és Petőfi *rónája*. Nyelv és Irodalom, Szeged, 1955. 7—13.). *Durzos bajusz* (14: 226) bozontos; *dutyán* (14: 264, 358) kiskocsmá; *égedetlen* (sajtóhíbasan engedetlen: 14: 83, az első kiadásban egedetlen) éktelenül, túlságosan; *elszürenkezett* (14: 109) tétlenül időt töltött, téblábolt. Az MTSz. is csak Félegyházáról ismeri (vö. Nyr. IV, 560. XXVI, 95). Az utóbbi közlés Móra Istvántól való. Példamondata után a szerkesztő, SIMONYI ZSIGMOND zárójelben kételyét fejezte ki a helyes értelmezés iránt. A példamondatok: „Egész nap esett az eső, csak úgy szürenkeztünk a gyíófa alatt. Fé délig szürenkeztünk, hogy a kocsi értünk nem gyűtt.” SIMONYI kérdése: „Nem a megázásra értették? Szerk.” Nyilván a *szürni* igével való összefüggésre gondolt. Móra Ferenc a bátyjának az értelmezését erősíti meg: „Ferenc eleget elszürenkezett Mátyáséknál.” *Évelődik* (14: 232) tépelődik, füstölög magában; *gyüszmékölő* (14: 224) ide-oda mászkáló, főként öreg; *hátraviccsan* (14: 301) hátrapillant; *herőce* (14: 105) csöröge, forgácsfánk; *hókul* (14: 216) fakul, fehéredik; *izgáncsot vet* (7: 435) kötözködik; *kárpál* (14: 184) ócsárol; *kecsög* (14: 96, 97) hízeleg (a SzegSz. nem ismeri, valószínű tehát, hogy félegyházi emlék Mórában, tehát helyesen *kecség*; ő rakott bele ő-t! *Kopolya* (3: 273) kezdetleges, nem mély, ásott kút; *korozsma* (14: 220) a keresztszülő ajándéka keresztgyermekének; *kosta* (2: 209) kántortanító; *kóstál* (14: 363) kerül vmibe; *mekekuka* (4: 355, 7: 377, 11: 450): „Kiskunul az olyan furcsaságot hívják *mekekukának*, amiről ésszel élő ember ki nem találhatja, hogy micsoda.” (Vö. *cifrasági találmány*.) *Milling* (11: 369): „úgy vág, mint a milling”; „élős, mint a milling” (SzegSz.). *Mórikálja magát* (14: 102) kelleti magát; *nádkotu* (14: 312) földben maradt nádtorzsa; *ortályoskodás* (14: 185) pörlekedés; *pár* (14: 205) házilag készített élesztőféle, kovász: borseprővel korpát gyúrtak össze, pogácsává szaggatták, és *párszáritón* (lapos, alacsony szélű, nagy átmérőjű vesszőkosárban) megszáritották (SzegSz.). A regényben a szüle kérdi a menyétől: „Párral sütötted?” Ezt a mai olvasó aligha érti. Jogos MARTINKÓ ANDRÁS igénye, hogy „semmiféle, 50 esztendősnél idősebb irodalmi művet nem lenne szabad kiadni kommentárok és magyarázatok nélkül, mivel egyetlen irodalmi műnek sem árt, ha legalább nyelvileg értjük” (A Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve. 1974. 11: 192). *Patrac* (6: 378) szerepel ugyan a MTSz.-ben, de szűk érvényű, kiskunsági szóként; Móra szerint „az a pokróc volt, amibe belenyalábolta a szalmát” az édesanyja. *Petek* (14: 157) pörpatvar, patália; *pilis* (14: 212) kopasz fejtető; *poceta* (14: 131) multság (vö. Nyr. IV, 559); *polyog* (14: 48) nyüzög; *pöszlék* (11: 497) szőrös bőrdarabka a kopasz foltok elfödésére (szűcs műszó); *sakterszakáll* (11: 103) kecskeszakáll; *sárma* (14: 121) töltöttkáposzta; *szemők* (14: 269) nagy szemű, okos szemű; *szemzik* (4: 169): „Szőregen nem szabad a *szemzik* szót kimondani, mert az ördögnek a legkisebb fiát is úgy hívják...” Jelentését nem mondja meg, a SzegSz. nem ismeri. *Szilke* (14: 240) kistányér; *táritoppos* (14: 361) cifra (?); *tarhó* (14: 199) joghurt; *táskálódik be* (14: 122) lassan jön be (?); *veres herkány* (5: 230), *vörös*

herkány (14: 216): újszülöttre mondták. „Ne tessék tőlem megkérdezni, hogy mi az a *veres herkány*, mert fogalmam sincs róla nekem se. Ezt a hasonlatot én készen kaptam az apámtól, ő meg az apjától kapta, mint ahogy az én unokám is tovább fogja adni az ő unokájának. Ez a mi családi kincsünk, ami talán már a hét vezér óta egyik nemzetünkről a másikra ragad. Egyebet nem jussolnak értőlem se az ivadékaim, de ezt rájuk hagyom, ahogy vettem.” *Vermés* (6: 237) a halak ivóhelye, általában az állatok egy helyre gyűlt csoportja. „Vermésük van itt a szegedi határban a Mórának...” *Verpánk* (14: 104) a szűcsök alacsony dolgozó asztala; *zákányos* (14: 81) italos, enyhén részeg.

3.

Móra Ferenc halálának ötvenedik évfordulóján, 1984. február 8-án előadást tartottam *Móra Ferenc, a nyelvész* címmel a kiskunfélegyházi Móra Ferenc Művelődési Központban, szép számú közönség előtt. Fölvetettem, hogy a félegyházi magyar szakos tanárok, felsőbb osztályos középiskolai tanulók és az idevaló egyetemi és főiskolai hallgatók, összefogva nekiláthatnának a Móra-szótár elkészítésének. Ki-kik magára vállalhatna egy-egy Móra-kötetet, egységes szempontok szerint kicédulázhathatná az irodalmi és köznyelvtől csak árnyalatban is eltérő szavakat, példamondatukkal és megkísérelt értelmezésükkel együtt. Az így összegyűlt cédulákból egy szűkebb munkaközösség, szerkesztőség összeállítaná a Móra-szótárt, minősíthetné az író szavait a bevezetőmben említett három réteg szerint. Nemcsak Móra stílusát, nemcsak a szülőváros nyelvét ismernénk meg alaposabban, hanem gazdagíthatnánk a magyar nyelvkincset is.

Örülnék, ha e kis ízelítővel kedvet csinálhatnék ennek az elképzelt munkaközösségnek. S minthogy a Klemm Antal születésének centenáriuma alkalmából róla Pécsen és Szegeden elmondott visszaemlékezésem a Magyar Nyelv hasábjain jelent meg, én most itt ezzel az írással hajtok fejet kedves professzorom emléke előtt. Hiszen ő indított el negyven esztendővel ezelőtt a nyelvjáráskutatás útján.

DIALEKTWÖRTER BEI FERENC MÓRA

LÁSZLÓ PÉTER

Die Arbeit über die Dialektwörter bei Ferenc Móra (1879—1934) dient der grundsätzlichen und praktischen Vorbereitung auf das geplante Móra-Wörterbuch. Die Eigentümlichkeit seines Sprachstils besteht darin, daß die Mundart seiner Geburtsstadt Kiskunfélegyháza (*é-ző*) mit dem Szegediner Dialekt (*ő-ző*) verschmolzen ist. Er war nämlich von 1902 bis zu seinem Tode als Direktor der Somogyi-Bibliothek und des Städtischen Museums in Szeged ansässig, so daß sein Lebenswerk hier entstanden ist und er inspiriert vom Volksleben und der Sprache des Volkes in Szeged und Umgebung seine Erzählungen geschrieben hatte. Es sei vor allem sein Roman „Ének a búzamezőkről” (1927) (Lied von den Weizenfeldern) erwähnt. Das Móra-Wörterbuch soll also eine Unterscheidung der sprachlichen Ebenen ermöglichen. Besonders vielversprechend ist die Aussicht, daß Ferenc Móra Sprache mit der seines Bruders István Móra (1864—1957), der auch Dichter und Schriftsteller war, verglichen werden kann.

Der Verfasser der Studie teilt einige Berichtigungen zum Móra-„röpszótár” (Kurzwörterbuch) von LÁSZLÓ BENKŐ mit (Nyt. CVI, 51.), und publiziert dann sein eigenes Wörterverzeichnis, das in drei Gruppen unterteilt ist (Dialektwörter der Form nach, Dialektwörter der Bedeutung wegen, eigentliche Dialektwörter). In den Darlegungen wird auf Grund von Beispielen versucht, auf die grundsätzlichen Fragen Antwort zu geben.